

9. Миронова Т.Л. Социально-экономическое развитие региона: диагностика и территориальное планирование : монографія / Т.Л. Миронова. – Симферополь: Изд-во КРП "Крымучпедгиз", 2008. – 460 с.
10. Региони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. З.С. Варналія. – К. : Вид-во "Знання України", 2005. – 498 с.
11. Саєнко Г.В. На шляху до сталого розвитку економіки: господарський механізм взаємодії / Г.В. Саєнко, О.О. Палаїка. – Донецьк: Вид-во ДонДУЕТ ім. Туган-Барановського, 2005. – 928 с.
12. Трегобчук В.М. Концепція сталого розвитку для України / В.М. Трегобчук // Вісник Національної академії наук України: загальнонауков. та громадсько-політичний журнал. – 2002. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua/portal/all/herald/2002-02/7.htm>.
13. Химинець В.В. Еколого-економічні засади сталого розвитку Закарпаття : монографія / В.В. Химинець. – Ужгород, 2004. – 212 с.
14. Химинець В.В. Регіональні аспекти сталого еколого-економічного розвитку / В.В. Химинець // Збірник наукових праць: Системні методи управління та метрологічного забезпечення виробництва. – Ужгород. – 2001. – С.148-153.

УДК 332.2; 332.33

Хомюк Н.Л.,
аспірант¹

Національний університет
господарства і природокористування

СУТНІСТЬ ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Постановка проблеми. Земельні ресурси є важливою частиною природних ресурсів, основним засобом виробництва в сільському господарстві, а також просторовою базою для розміщення підприємств усіх галузей народного господарства. У сільському господарстві земля виступає як предмет, так і засобом праці. Особливостями землі є її територіальна обмеженість, незамінність, стабільність просторового розміщення, здатність до відтворення родючості та ін. Раціональне використання земельних ресурсів знаходиться в центрі уваги не тільки в Україні, але й в усьому світі. Увага до проблеми викликана зростанням тенденції забруднення довкілля, погіршенням екологічного стану навколишнього середовища, в тому числі і земельних ресурсів. Чим інтенсивніше використовуються земельні ресурси, тим ощадливіше необхідно до них ставитись. Тому раціональне використання земельних ресурсів є одним з найактуальніших завдань нашого часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам сутності і раціонального використання земельних ресурсів присвячено багато праць відомих вчених-економістів: О.І. Бочко, Г.З. Бриндзя, Т.М. Прядка. Однак безліч аспектів цієї проблематики залишаються недостатньо висвітленими та потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності землі та необхідності раціонального використання земельних ресурсів.

Відповідно до цієї мети завданнями статті є:

- уточнити сутність землі та земельних ресурсів;
- висвітлити значення поняття землі у різних галузях народного господарства;
- охарактеризувати особливості земельних ресурсів як засобу виробництва;
- обґрунтувати необхідність раціонального використання земельних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для українського народу земля завжди мала величезну цінність. Про значення землі говорить і те, що вона не є продуктом людської праці, а створена природою, і тому за бажанням людини не можна збільшити її запаси. Саме тому в Конституції України (ст. 14), Земельному кодексі України (ст. 1), Цивільному кодексі України (ст. 373) йдеться про те, що земля є основним національним багатством і перебуває під особливою охороною держави [1; 2; 3]. Також законодавством гарантується право власності на землю, і під час її використання громадяни не можуть завдавати шкоди природним якимось землі.

Давайте розглянемо трактування терміну "земля" в українському законодавстві. В ЗУ "Про охорону земель" (ст. 1) вказано, що земля – поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та

¹ Науковий керівник: Павлов В.І., д.е.н., професор

іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею [5]. ГОСТ 26640-85 містить інше визначення: земля – найважливіша частина навколишнього природного середовища, що характеризується простором, рельєфом, кліматом, ґрунтовим покривом, рослинністю, надрами, водами, є основним засобом виробництва у сільському і лісовому господарствах, а також просторовою базою для розміщення підприємств та організацій всіх галузей національного господарства [4].

Поняття земельних ресурсів має вужче значення, ніж поняття земля, і є безпосередньо пов'язаним із господарською діяльністю людини. Це підтверджується трактування терміну “земельні ресурси” у законодавстві. В ЗУ “Про охорону земель” вказано, що земельні ресурси – це сукупний природний ресурс поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва у сільському та лісовому господарстві [5]. ГОСТ 26640-85 містить інше визначення: “земельні ресурси – землі, які використовуються або можуть бути використані в галузях національного господарства” [4].

Багатовікова практика говорить про те, що головними джерелами процвітання будь-якої держави є її земельні ресурси. Земельні ресурси відіграють важливу роль в існуванні нашої планети і обумовлюють функціонування інших природних ресурсів, а саме – рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод.

Проте значення земельних ресурсів в різних галузях виробництва є неоднаковим. В промисловості, транспорті, будівництві земельні ресурси є лише базою для розташування підприємств. В таких організаціях основну увагу приділяють площі, місцю розташування, тобто віддаленості від місць збуту, рельєфу. У добувній промисловості значення землі зростає, оскільки в її надрах знаходяться усі корисні копалини. Однак, найбільше значення земельні ресурси мають у сільському і лісовому господарствах. Тут земля виступає і предметом, і засобом праці. Земельні ресурси виступають предметом праці, коли людина обробляє ґрунт, засіває і збирає урожай. А коли людина використовує фізичні, хімічні та механічні властивості землі, тобто впливає на рослини, збільшуючи обсяги урожаю, земля виступає як засіб виробництва.

Як засіб виробництва земельні ресурси (земля) мають низку особливостей:

1. Земля не є продуктом людської праці, а створена самою природою і виникла багато тисяч років тому. За дослідженнями вчених, на створення 1 см шару ґрунту необхідно близько 50-100 років.
2. Земельні ресурси територіально обмежені і характеризуються постійністю свого розташування. Їх не можна перемістити в просторі як інші засоби виробництва.
3. Земельні ресурси при раціональному використанні не погіршують своїх властивостей, а, навпаки, покращують. Тобто вони не зношуються і амортизувати їх не можна.
4. Земля нічим не замінна. В результаті НТП інші засоби виробництва удосконалюються, замінюються більш вдосконаленими, а без землі будь-який процес виробництва в сільському господарстві стає неможливим.
5. Особливістю землі ще є її родючість. Наприклад, декілька ділянок землі, однакових за розміром, але неоднакових за складом ґрунту, можуть дати неоднаковий обсяг зібраної сільгосппродукції. Це і буде різною родючістю землі.

6. Ще однією особливістю землі є факт, що дохід сільгоспвиробника неможливо вирахувати, тому що він залежить не тільки від якості ґрунту, а, передусім, від сприятливих кліматичних умов.

Отже, земельні ресурси є продуктом природи, територіально обмежені, нічим не замінні, не зношуються при раціональному використанні і їм притаманна така властивість, як родючість.

Дослідження стану земель свідчать про підвищення темпів їхньої деградації, що спричинена як вітровою, так і водною ерозією, використанням у великій кількості мінеральних добрив, пестицидів та інших хімічних препаратів. Велике занепокоєння викликає зниження родючості, а наскільки вона є важливою, розглядалося вище. Сучасне користування земельними ресурсами не відповідає вимогам раціонального використання. Надмірна розораність території призвела до порушення природного процесу утворення ґрунту.

Раціональне використання має бути, перш за все, розумним та обґрунтованим. Г.З. Бриндзя вважає, що раціональним повинно вважатись тільки таке використання земель, при якому поряд із виробництвом економічно доцільної кількості продукції зберігається екологічна рівновага всіх природних факторів [6]. О.І. Бочко стверджує, що раціональне землекористування означає максимальне залучення до господарського обігу всіх земель та їхнє ефективне використання за основним цільовим призначенням, створення найсприятливіших умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь і одержання з одиниці площі максимальної кількості продукції за найменших затрат праці та коштів [7].

Раціональне використання земельних ресурсів містить в собі 2 складових: екологічну і економічну. Т.М. Прядка та Т.С. Корбут виділяють ще й третю – соціальну [8]. Екологічна складова полягає в необхідності охорони і розумному використанні земель та виробництві екологічно чистої сільгосппродукції. Економічна складова ґрунтується на інтересах сільгоспвиробників, тобто зменшенні витрат на виробництво продукції. Виготовлення екологічно чистої продукції веде до збільшення витрат

товаровиробників, які не завжди мають кошти або бажання їх вкладати, і, відповідно, до зменшення доходу. Соціальна складова базується на задоволенні суспільних потреб.

Таким чином, раціональне використання земельних ресурсів означає дотримання необхідного рівня вмісту поживних речовин у ґрунті, запобігання різних видів ерозії, дотримання сівозмін, вирощування екологічно чистої продукції, зменшення розораності, використання земель за цільовим призначенням.

Отже, держава повинна стимулювати сільгоспвиробників до перелічених вище заходів раціонального землекористування у вигляді дотацій, кредитів, удосконалення земельного оподаткування.

Висновки з даного дослідження. Провівши дослідження, можна зробити висновок, що земельні ресурси є продуктом природи, територіально обмежені і нічим не замінні, не зношуються при раціональному використанні. В промисловості, транспорті, будівництві земельні ресурси є лише територіальною, просторовою базою. У сільському та лісовому господарствах земля виступає як засобом, так і предметом праці.

Якщо раніше ставлення до землі було пов'язане з поняттям вітчизни, а не з основним джерелом продовольства і сировини, то у наш час питання раціонального використання землі дедалі частіше стоїть в центрі уваги всього світу, в тому числі і в Україні. Тобто від землі можна брати стільки, скільки вона дозволяє, не погіршуючи її стану.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. з наст. змінами і допов. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. з наст. змінами і доповн. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. з наст. змінами і доповн. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>
4. Государственный стандарт Союза ССР. Земли. Термины и определения. ГОСТ 26640-85 // Издание официальное. – Москва, Издательство стандартов. – 1989. – С. 2.
5. Про охорону земель – Закон України від 19 червня 2003 р. з наст. змінами і допов. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15>
6. Бриндзя Г.З. Формування сталого еколого-ландшафтного середовища як основи раціонального землекористування / Г.З. Бриндзя // Наука й економіка. – 2009. – № 3 (15). – Т. 2. – С. 129-133.
7. Бочко О.І. Питання раціонального використання земельних ресурсів в сучасних умовах / О.І.Бочко // Економіка АПК. – 2010. – № 17 (1). – С. 151-155.
8. Прядка Т.М. Теоретико-методологічні засади раціонального й ефективного використання земель / Прядка Т.М., Корбут Т.С. // Інноваційна економіка. – 2012. – № 4. – С. 82-84.